

วารสาร เมืองโบราณ

MUANG BORAN JOURNAL ๓๗.๒

ปีที่ ๓๗ ฉบับที่ ๒
เมษายน - มิถุนายน ๒๐๑๘
Vol. 37 No. 2
April - June 2011
www.MuangBoranJournal.com

๑๐-๐๑๘

K.227 และรายงานล่าสุดจาก
"บันทายฉมาร์"

ทรงชัย ทองปาน

เรื่องเล่า ? คำานาน ?
จากบ้านพนมดงรัก

อัยยงศักดิ์ ชมด

ปริศนาธรรม
ที่วัดมหาสมณาราม

ฉวีชลลี สนิทสอน

เส้นทางเดินเท้า
ของชาวบ้านฝ่งถนบุรี

สมใจ นิยมเล็ก

บันทายฉมาร์
แดนแห่งอุปปรากการ

บทความพิเศษ

๑๑๖ ปรีศนารธรรม
ที่วัดมหาสมณาราม
อัญชลี สีนุสสอน

๑๑๖ เส้นทางเดินเท้า
ของชาวบ้านฝั่งธนบุรี
สมใจ นิ่มเล็ก

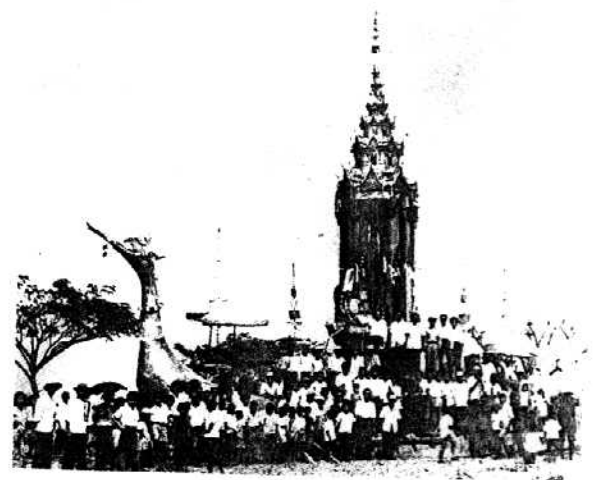
๑๑๘ ศิลปินศิลปะปะปาดะ
ที่พาราหุละและเทอูลฆาฏ
เซษฐ์ คิงส์อัญชลี

๑๓๐ พิธีส่งสารแบบปราสาท
ศพต่างบนสัคว์หิมพานต์
ภูเคช แสนสา

๑๓๗ "พงศาวดารเขมร" ฉบับพระยาราชเสนา (เคช)
ศานติ ภักดีคำ

๑๔๕ หุ่นกะบองลาว
นิพัทธ์พร เฟ็งแก้ว

๑๕๑ ขอมหรือไทย ไครแปรพักตร์
พัฒน์คดี แสงชูโต

"พงศาวดารเขมร"

ฉบับพระยาราชเสนา (เดช): ประวัติศาสตร์บอกเล่าของ ข้าหลวงไทยสมัยรัชกาลที่ ๕

ธานี ภัททิศา

สาขาวิชาภาษาเขมร ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

บทนำ

พงศาวดารเขมร ฉบับพระยาราชเสนา (เดช) เป็นหนังสือสมุดไทยที่มีอยู่ในหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร หมู่พงศาวดาร ชื่อ พงศาวดารเขมร เลขที่ ๕๕/ฎ ๒๐ มัคที่ ๑๔ มีประวัติว่าเป็นสมบัติเดิมของหอพระสมุด ยังไม่เคยตีพิมพ์เผยแพร่ พงศาวดารเขมรสำนวนนี้มีประวัติว่าพระยาราชเสนา (เดช กฤตเดช) ซึ่งต่อมาได้เป็นที่พระยาจำแสนบดินทร์ เรียบเรียงขึ้น ณ วันเสาร์ ขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๔ ปีจอฉกษัตริย์ ๑๒๘๖ ปี ตรงกับปี พ.ศ. ๒๔๑๓ ในรัชกาลที่ ๕ ดังความในบานแพนกว่า

"วันเสาร์ ขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๔ ปีจอ ฉกษัตริย์ ๑๒๘๖ ปี พญาราชเสนาปริวิเศนินซิล ปลัดทูลฉลอง กรมมหาดไทยฝ่ายเหนือ เรื่องลำดับเจ้านายฝ่ายเขมร แลเมื่อกองทัพกรุงเทพฯ ยกออกไป และองค์สมเด็จพระนโรดมได้มีความว่า เป็นเจ้าแผ่นดินเมืองเขมรเข้าอยู่ในบำรุงฝรั่งเศส"

พงศาวดารเขมรฉบับนี้มีรายละเอียดเหตุการณ์บางเหตุการณ์มากกว่าที่ปรากฏในพระราชพงศาวดารไทยและกัมพูชาฉบับอื่นๆ เช่นการสงครามระหว่างไทยกับเวียดนามในสงครามอานามสยามยุทธ และสาเหตุการประหารของ

สมเด็จพระศรีวิกรม์ (พระองค์ด้วง) มีข้อมูลบางอย่างสอดคล้องกับเอกสารชั้นต้นจำพวกใบบอกและศุภอักษรกัมพูชา ซึ่งส่งมายังราชสำนักไทย จึงควรพิจารณาในการศึกษาประวัติศาสตร์ไทย - กัมพูชาเป็นพิเศษ

พระยาราชเสนา:

ผู้เรียบเรียงพงศาวดารเขมร

พระยาราชเสนา (เดช) มีนามเดิมว่า เดช กฤตเดช ในสมัยรัชกาลที่ ๕ รับราชการมีตำแหน่งเป็นหลวงศรีเสนา

*ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนนิกิเชก เล่ม ๑๒ (กรุงเทพฯ: สำนักการวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, ๒๕๔๘), หน้า ๕๕๓.

ต่อมาได้เลื่อนเป็นพระราชเสนา ได้เดินทางออกไปราชการกรุง
กัมพูชาหลายครั้ง เป็นอุปทูตในคณะทูตที่เดินทางไปฝรั่งเศส
ในปี พ.ศ. ๒๔๐๘^๑ และได้ออกไปปักปันเขตแดนทางเมือง
เขมรกับฝรั่งเศสเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๑๐^๒

ต่อมาในรัชกาลที่ ๕ ได้เลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นพระยา
ราชเสนา ครั้นถึงปี พ.ศ. ๒๔๒๐ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ให้เป็นพระยาจำแนบศิศิริบริบาล เป็นกรมมหาดไทยฝ่าย
พล่าพัง ดังปรากฏในการแต่งตั้งขุนนางไทยสมัยรัชกาลที่ ๕
ความว่า

"ให้พระยาราชเสนา (เดช กฤษเดช) เปนพระยาจำ
แนบศิศิริบริบาล เปนกรมมหาดไทยฝ่ายพล่าพัง ถือศักดินา
๒๕๐๐ ตั้งแต่ ณ วัน ๕ ี๕ คำ ปีดลู นพศก ศักราช ๑๒๑๘
เปนวันที่ ๑๑๕๕ ในรัชกาลปัจจุบันนี้"^๓

ด้วยเหตุที่พระยาราชเสนา ผู้เรียบเรียงพงศาวดาร
เขมรฉบับนี้เป็นผู้หนึ่งที่ได้มีส่วนร่วมในเหตุการณ์สำคัญระหว่าง
ไทยกับกัมพูชาในเวลานั้น และได้บันทึกทำเนียบบรรดาศักดิ์
กรุงกัมพูชา รวมทั้งมีส่วนร่วมในการบันทึกพงศาวดารเมือง
พระตะบองด้วย จึงนับได้ว่ามีความรู้เกี่ยวกับประเทศกัมพูชา
เป็นอย่างดี ดังปรากฏในเอกสารที่เกี่ยวข้องกับกัมพูชาซึ่ง
ท่านได้มีส่วนเรียบเรียง เท่าที่พบในเวลานี้ได้แก่

พงศาวดารเมืองพระตะบอง มี ๒ ส่วนวน

ส่วนแรก พระยาราชเสนา (เวลานั้นยังเป็นพระ-
ราชเสนา) เป็นผู้จดความคำบอกของพระคณาธรณินทร์ (เขีย)
ดังปรากฏในคำนำพงศาวดารเมืองพระตะบอง พระนิพนธ์
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาธรรมาธิราชวรามาธิบดี
สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพว่า "...เมื่อในรัชกาลที่ ๕
พระยาอภัยภูเบศร (นอง) ถึงอนิจกรรม เจ้าพระยาคณาธรฯ
ยังเป็นพระคณาธรฯ เข้ามาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท มีรับสั่ง
ให้พระราชเสนาถามลำดับวงศ์สกุลผู้สำเร็จราชการเมือง
พระตะบองแต่ก่อนมา เจ้าพระยาคณาธรฯ จึงชี้แจงให้จด
เมื่อความทูลเกล้าฯ ถวาย เมื่อปีวอก พ.ศ. ๒๔๐๑..."

ส่วนที่สอง ในสมัยรัชกาลที่ ๕ โปรดฯ ให้รวบรวม
หนังสือพงศาวดารต่างๆ ครั้งนั้นพระยาราชเสนามีราชการ
ออกไปเมืองพระตะบอง ท่านองจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ให้ไปหาหนังสือพงศาวดารเมืองพระตะบองเข้ามาถวายด้วย
ปรากฏว่าเจ้าพระยาคณาธรณินทร์เรียบเรียงพงศาวดาร

เมืองพระตะบอง มอบให้พระยาราชเสนานำมาทูลเกล้าถวาย
อีกเรื่องหนึ่ง จึงอาจกล่าวได้ว่าพระยาราชเสนามีส่วนเกี่ยวข้องกับ
กับพงศาวดารเมืองพระตะบองทั้ง ๒ ฉบับ

**พงศาวดารเขมร ฉบับพระยาราชเสนา (เดช) เรียบ
เรียงขึ้นในรัชกาลที่ ๕** เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๑๘^๔

ทำเนียบบรรดาศักดิ์กรุงกัมพูชา พระยาจำแนบศิ
(เดช) เมื่อครั้งยังเป็นพระราชเสนา ออกไปราชการเมืองเขมร
ในรัชกาลที่ ๕ ได้จัดทำเนียบบรรดาศักดิ์กรุงกัมพูชามา
ฉบับ ๑ ซึ่งต่อมาได้พิมพ์ในชื่อว่า "ทำเนียบนามภาคที่ ๑
คำรทำเนียบบันดาศักดิ์กรุงกัมพูชา" พิมพ์ครั้งแรกในงาน
พระราชทานเพลิงศพ มหาเสวกโท เจ้าพระยาอภัยภูเบศร
(ชุ่ม อภัยวงศ์) เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๕ ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒ-
ธนากร

ประวัติศาสตร์บอกเล่า ในพงศาวดาร

ความน่าสนใจของพงศาวดารเขมรฉบับนี้ นอกจาก
จะอยู่ที่ตัวท่านผู้เรียบเรียงได้มีส่วนร่วมในเหตุการณ์ความ
สัมพันธ์ไทย - กัมพูชา - ฝรั่งเศส ในรัชกาลที่ ๕ และเกี่ยวข้อง
กับการปักปันเขตแดนไทย - ฝรั่งเศสในครั้งนั้นแล้ว ยังได้ให้
รายละเอียดบางอย่างที่น่าสนใจหลายประเด็น

อย่างไรก็ดี เมื่อตรวจสอบกับเอกสารประวัติศาสตร์
อื่นๆ พบว่าเรื่องบางเรื่องอาจคลาดเคลื่อนไปบ้าง ทั้งนี้อาจ
เนื่องมาจากพระยาราชเสนาเรียบเรียงพงศาวดารเขมรฉบับนี้
ขึ้นจากความทรงจำ และกว่าจะได้เขียนขึ้นในรัชกาลที่ ๕ เรื่อง
ราวก็ล่วงเลยมาหลายปี

การตั้งเมืองพระตะบองกับลำดับวงศ์ ผู้ปกครองเมืองพระตะบอง

พงศาวดารเขมรฉบับพระยาราชเสนากล่าวถึง
เหตุการณ์ความขัดแย้งของขุนนางเขมรที่แบ่งเป็นฝักเป็นฝ่าย
คือฝ่ายพระยายมราช (แบน) ซึ่งต่อมาภายหลังเป็นเจ้าพระยา
อภัยภูเบศร (แบน) กับฝ่ายเจ้าฟ้าทลหะ (ปก) ซึ่งเป็นบิดา
เลี้ยงของสมเด็จพระรามาธิบดี (พระองค์เอง) ความขัดแย้ง
ดังกล่าวทำให้พระยายมราช (แบน) หนีมาตั้งเมืองอยู่ที่บ้าน

^๑ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี (ชำ บุนนาค), พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๕ (กรุงเทพฯ: บริษัทหอสมุดพระที่นั่งแอนด์พับลิชชิ่ง
จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๘), หน้า ๒๑๑.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔๕.

^๓ การแต่งตั้งขุนนางไทยในสมัยรัชกาลที่ ๕ (กรุงเทพฯ: กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๒๑), หน้า ๒๐๒.

^๔ ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม ๑๒, หน้า ๕๔๘.